

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Інна Стражнікова
Тетяна Завгородня

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Методичні рекомендації до курсу

Івано-Франківськ, 2021

ББК 74.580. 2 я 73

УДК 378

С – 83

Стражнікова І.В., Завгородня Т.К. Експертна діяльність у галузі вищої освіти: *методичні рекомендації до курсу*. Івано-Франківськ, 2021. 44 с.

Рецензенти:

В.В.Примакова

доктор педагогічних наук, професор
(КВНЗ «Херсонська академія безперервної освіти»)

М.М.Чепіль

доктор педагогічних наук, професор
(Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Педагогічного факультету
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Протокол № 8 від 14 червня 2021 р.)*

Методичні рекомендації містять основні тези лекційного курсу з навчальної дисципліни «Експертна діяльність у галузі вищої освіти», плани практичних занять, список використаних джерел, перелік завдань для самостійної та індивідуальної роботи.

Дане видання адресовано здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

ББК 74.580. 2 я 73

УДК 378

С – 83

©Стражнікова І.В., 2021 р.

©Завгородня Т.К., 2021 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
МЕТА, ЦІЛІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТІ: ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ, ЗМІСТ, НАПРЯМИ НАУКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ОСВІТИ	7
ПЕДАГОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА. ОБ'ЄКТИ ЕКСПЕРТИЗИ	11
ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДІВ	13
ПРИНЦИПИ ЕКСПЕРТИЗИ	16
ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ПІДХОДИ І КРИТЕРІЇ ...	18
ОЦІНЮВАННЯ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ	21
МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ЗВО	27
ОСВІТОЛОГІЯ: ПІДГОТОВКА ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ	30
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	34
ГЛОСАРІЙ	36
Список рекомендованої літератури	42

ПЕРЕДМОВА

Входження України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) ставить перед системою вищої освіти нові вимоги і завдання щодо забезпечення її якості. Актуальності набуває питання створення спеціальних структурних одиниць, які займалися б розробкою критеріїв, методології та технології оцінки якості вищої освіти. Так, наприклад, у західній практиці ефективною є заснована у 2000 році Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Quality Assurance in Higher Education). Для української спільноти наявність подібного органу стала можливою після прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014), у якому зазначено, що система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти оцінюватиметься Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Відтак набувають дослідницької ваги і значущості питання провадження експертної діяльності з оцінки якості вищої освіти й залучення відповідних фахівців щодо її здійснення.

Найчастіше при здійсненні експертизи з надання освітніх послуг закладом вищої освіти (ЗВО) визначається відповідність вимогам кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення навчального процесу з окремих напрямів підготовки (спеціальностей) за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, організації освітньої діяльності та якості підготовки студентів, забезпечення розвитку й ефективності використання матеріально-технічної бази та об'єктів соціально-побутової сфери, стану фінансово-господарської та управлінської діяльності у ЗВО. Загалом експертиза в освіті – це перевірка відповідності умов здійснення освітнього процесу, запропонованих освітньою установою, державним і місцевим вимогам у частині будівельних норм і правил, санітарних і гігієнічних норм, охорони здоров'я, обладнання навчальних приміщень, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, освітнього цензу педагогічних працівників.

Таким чином, актуальним є питання навчання та відбору експертів для оцінки освітньої діяльності ЗВО, вирішенням якого може бути апробація і впровадження запропонованого нами курсу «Експертна діяльність у галузі вищої освіти», що спрямований на формування у слухачів компетенцій (інтегральна, загальні, спеціальні/фахові) експертної діяльності.

МЕТА, ЦІЛІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна забезпечує набуття студентами знань у галузі експертизи в галузі освіти, їх підготовку до професійної та самостійної діяльності, формування знань, умінь та навичок в організації та проведенні експертизи, зрілої та творчої особистості, громадянської позиції та готовності до фахової діяльності.

Мета курсу – забезпечити поглиблену теоретичну підготовку фахівця у галузі освіти щодо розуміння особливостей експертної та консультативної діяльності в освіті та сприяти формуванню знань, умінь і навичок з консультування й експертизи з питань розвитку системи освіти; розвиток професійної компетентності управлінця у галузі освіти.

Цілі вивчення дисципліни:

- оволодіння системою знань про експертну діяльність у галузі освіти;
- формування знань про функції, завдання і базові компетенції експерта у галузі освіти;
- оволодіння знаннями про сутність, зміст і етику експертної діяльності;
- опанування знаннями про експертизу і консультування як базові поняття експертної діяльності;
- оволодіння системою знань про аналітичні методи в експертній діяльності;
- поглиблення знань про технології та форми експертної діяльності;
- формування наукового світогляду і методологічної культури експерта у галузі освіти;
- розвиток інтелекту, творчих якостей, здатності до науково-дослідницької та інноваційної діяльності в сфері освіти.

Результати навчання (компетентності)

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні завдання та проблеми в галузі освітніх, педагогічних наук, професійній діяльності, у процесі навчання, на основі поєднання спеціально предметних знань та вмінь з набутим досвідом дослідницької/інноваційної діяльності в системі вищої освіти, що передбачає застосування відповідних освітніх, педагогічних інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність до здобуття і застосування знань у практичних ситуаціях та генерації нових ідей та досягнення нових цілей (креативність).

ЗК 4. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії, до вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді.

ЗК 9. Здатність до управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК 1. Здатність виявляти потенційні зв'язки освітньої теорії, освітньої політики та практики, розуміння цілей і особливостей освітніх систем.

СК 3. Обізнаність з різними контекстами, у яких може відбуватися навчання.

СК 5. Розуміння цілей і особливостей освітніх систем.

СК 6. Здатність до консультування з питань освітньої теорії і практики.

СК 11. Здатність визначати стан та потенціал системи освіти ЗВО, оцінювати його у сфері вищої освіти з використанням сучасних методів науки, інформаційних та інноваційних технологій.

Програмні результати навчання

ПР 1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно-важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

ПР 3. Узагальнювати емпіричні дані та формулювати висновки.

ПР 9. Здійснювати аналітичний пошук наукової інформації та оцінювати її за критеріями доцільності та достовірності.

ПР 11. Здійснювати аналіз стану вищої освіти та визначати потенціал системи освіти ЗВО, створювати умови конструктивної взаємодії з суб'єктами освітнього процесу і обирати оптимальні методи, засоби і форми взаємодії, забезпечувати сприятливий морально-психологічний клімат.

ПР 12. Здійснювати аналіз освітнього процесу у ЗВО, приймати рішення в умовах, що потребують застосування нових підходів та прогнозування, презентувати, обговорювати та захищати власні погляди в усній та письмовій формах перед фаховою та нефаховою аудиторією.

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТІ: ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ, ЗМІСТ, НАПРЯМИ НАУКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку України важливу роль відіграє освіта. Таким чином, зростає відповідальність педагогічної спільноти, зокрема у сфері освіти, за розвиток, навчання і виховання її майбутнього – підростаючого покоління. Тому значущості набуває вплив науково-педагогічних працівників на становлення системи освіти.

На сьогодні суспільство висуває до ланки вищої освіти вимоги щодо більш якісного навчання, виховання і розвитку майбутніх фахівців, озброюючи їх сучасними знаннями за допомогою використання інформаційних технологій, досконалим володінням іноземних мов з метою конкурентоспроможності у майбутній професійній діяльності. Головною фігурою постає викладач, його компетентності, професіоналізм, відданість, добросовісність, порядність тощо, а головним важелем у професійній діяльності – *результативність* або *кінцевий результат*.

Відсутність критеріїв оцінювання кінцевого результату педагогічної діяльності, на нашу думку, можна пояснити так: по-перше, невизначеністю самого поняття «кінцевий результат» в освіті; по-друге, небажанням учених та організаторів освіти заглиблюватись у дослідження проблеми, виходити за межі загальних декларацій, що ні до чого не зобов'язують; по-третє, об'єктивними труднощами вироблення, апробації та масштабного застосування названих критеріїв у виробничій педагогічній практиці.

Удосконалення якості освіти на всіх її рівнях у зв'язку з розвитком міжнародного освітнього простору є неможливим без порівняння системи параметрів якості та стандартів освіти. У світовій педагогічній літературі не знаходимо визначення поняття «якість освіти». У доповіді ЮНЕСКО «Про положення в системі освіти у світі» зазначено, що це поняття містить:

- доступ до формальної освіти;
- доступ до вищої освіти;
- рівні можливості громадян в реалізації прав на освіту;
- ресурсне забезпечення;
- можливість вибору свого шляху в системі отримання освіти;
- наявність стандартів навчання і освіти.

Отже, кінцевий результат – це ефективність певної діяльності, що характеризується досягненнями результату/цілі професійної діяльності або ступенем наближення до неї. Кінцевий результат (якість та/або продуктивність)

визначають за конкретними критеріями, що відображають досягнутий результат діяльності.

«Експертиза» (від лат. *expertus* — досвідчений, знавець) — розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань. Експертиза представляє собою рефлексію практики, реконструкцію того, що відбувалося, виявлення істотного та розглядається як вид аналізу окремого дослідження, ціллю якого є співвіднесення уявлень про об'єкт, що проходить експертизу із виявленими в результаті експертної діяльності характеристиками цього об'єкта.

У найбільш загальному вигляді експертиза в наукових працях розглядається як спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню і взагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню».

Експертизу можна використовувати у різних сферах життєдіяльності суспільства. Класифікація видів експертиз має велике наукове та практичне значення, оскільки на практиці вона забезпечує правильний вибір знань для проведення експертизи певної проблеми, необхідних для визначення напрямів методичного й організаційного забезпечення даного виду діяльності. Так більшістю сучасних дослідників виокремлюються:

- Ⓜ судова експертиза;
- Ⓜ наукова і науково-технічна експертиза;
- Ⓜ експертиза документів;
- Ⓜ державна експертиза;
- Ⓜ екологічна експертиза;
- Ⓜ експертиза у сфері інтелектуальної власності.

У Державному класифікаторі України Класифікація видів науково-технічної діяльності ДК 015-97 від 30.12.1997, експертна чи консультативна діяльність як така не визначена окремим видом діяльності. Існує лише «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза II.2 30.00.09».

В останні десятиліття в країнах Заходу набула широкого розповсюдження наукова експертиза у сфері освіти, яка здійснюється у формах «педагогічного аудиту», «психолого-педагогічної експертизи», «комплексної гуманітарної експертизи» тощо.

Серед багатьох напрямів наукової експертизи у сфері освіти можна виділити наступні:

- 1) експертиза освітніх проектів, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій;
- 2) експертиза регіональних (європейських, азійських тощо) та національних освітніх проектів;
- 3) експертиза тенденцій розвитку або змін змісту освіти;
- 4) експертиза освітніх реформ на різних рівнях освітніх систем;
- 5) експертиза окремих програм, направлених на вирішення конкретних освітніх проблем;
- 6) експертиза навчальних закладів і центрів;
- 7) експертиза підручників, посібників, методичних матеріалів тощо;
- 8) експертиза систем оцінювання знання;
- 9) експертиза психічного та фізичного здоров'я учнів;
- 10) експертиза підготовки кадрів (у тому числі експертів) для освітньої сфери;
- 11) експертиза освітніх ресурсів, інтернет-ресурсів та підручників.

Виокремлені напрями наукової експертизи не вичерпують всього спектру проблем для проведення експертизи у сфері освіти, але є найсуттєвішими. Експертиза в освіті є однією з тих галузей науково-практичної діяльності, що активно розвиваються в країнах Заходу, де вже склалася розгалужена ієрархічна система «експертного супроводу проектів», зокрема в галузі освіти. Фактично жодна освітня інновація не обминає експертного оцінювання на тих чи інших етапах свого впровадження і здійснення. Стрімко почали виникати професійні середовища – експертні співтовариства, з центрами підготовки експертів, обговорення нагальних і наукових проблем експертизи в багатьох періодичних виданнях.

Експертиза освіти ж розглядається як спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків у сфері освіти, причому стосовно не лише того, що вже відбулося в освіті, але й того, що очікується, що повинно або може відбутися. Проведення експертизи освіти є опосередкованим (через експерта) пізнавальним процесом. Ця діяльність спрямована на визначений об'єкт за допомогою предмета пізнання, що покликаний виділити в об'єкті ті його властивості й стани, які складають мету цієї діяльності. Предмет експертизи освіти ж визначають, як коло питань, що вирішуються при її провадженні.

Експертиза – порівняно нова технологія в освіті, яку науковці запропонували для мінімізації розбіжностей між проектом і результатом його втілення. Експертна діяльність потребує не тільки високої кваліфікації фахівця, а й відповідної підготовки. Експертів потрібно готувати до професійного спілкування, важливо технологізувати процедури проведення експертиз для

захисту експертних висновків від необ'єктивності, політичної заангажованості, упередженості.

ПЕДАГОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА. ОБ'ЄКТИ ЕКСПЕРТИЗИ.

Педагогічна експертиза – це дослідження педагогічної діяльності індивідуального кожного члена педагогічного колективу. Таке дослідження має на меті за допомогою аналізу та дружньої критики діяльності вчителя надати допомогу і підтримку його діяльності.

Отже, з раніше названих рис експертизи для педагогічної експертизи залишили **першу** і **третю** – проведення дослідження та виклад результативності, а **другу** – видозмінили так, щоб ролі експертів і суддів отримали колеги. В окремих випадках експертиза має визначити придатність чи непридатність вчителя до педагогічної діяльності. Назвемо першу рису експертизи – **експертизою звичайною**, другу – **експертизою особливою**. Інновації не лише розширили межі використання відповідних технік експертизи, а й змінили її об'єкт.

Замість оцінювання продукту/продукції – кваліфікація процесуальних моментів чи актів дій. В експертизі задіяно людську діяльність. Така принципова різниця зміни об'єкта експертизи. Це передбачає і другий крок – встановлення якості виконання перестало зводитись тільки до оцінювання.

Чому ж сьогодні знову гостро постало проблема визначення експертизи? Підставою такого швидкого поширення експертизи є кардинальна зміна уявлень щодо істинності. За останні 20 років відбулася відмова від уявлень, що те чи інше судження або рішення може бути «єдино правильним» або «істиною в останній інстанції». Стає очевидно, що проблеми ніколи не мають єдиного абсолютно правильного вирішення.

Розвиток наукових уявлень щодо специфіки процесів цілепокладання та цілеспрямованої поведінки показав, що у процесах розв'язання задач завжди виникають побічні результати, які за масштабами та значущістю можуть переважати безпосередній результат. Визнано, що кількість побічних результатів залежить від рівня складності чинної системи.

Таким чином, необхідність в експертизі виникає тоді, коли існує розуміння, що проблему можна розв'язати різними способами, кожний з яких може бути правильним. Їх порівняльну ефективність визначають можливістю врахування оцінки максимальної кількості побічних результатів. У цьому контексті експертиза спрямована на порівняльне оцінювання нецільових результатів за всіма компонентами чинної системи. Необхідність в експертизі виникає тоді, коли постає потреба в оцінюванні об'єкта з точки зору тих практик, які не включено у сам об'єкт.

Об'єктами експертизи у педагогіці можуть бути:
— оцінювання якості навчання особистості (знання, вміння та навички);

- технологія навчального або виховного процесів;
- оцінювання професійної діяльності вчителя (особистісні, професійні якості);
- оцінювання діяльності навчального закладу (діяльність кожного структурного підрозділу, стан навчальної та технічної документації і матеріально-технічної бази закладу, проведення випускної компанії, проведення та результативність нарад, зборів, засідань тощо);
- оцінювання якості діяльності керівника навчального закладу (особистісні, професійні, ділові якості);
- експертиза навчального підручника;
- дидактичні дослідження;
- оцінювання особистості, яка навчається (контрольні роботи, іспити, ЗНО);
- оцінювання особистості вихователя, вчителя, педагога, науково-педагогічного працівника, наукового співробітника;
- побудова навчальних тезаурусів;
- побудова професіограм тих, хто навчається тощо.

Тому для використання експертизи важливими є такі три висновки.

1. Більшість сучасних експертних процедур, зокрема методи їх статистичної обробки, базуються на класичних основах, тобто на принципах кваліфікації певної якості або виконання.
2. Розвиток експертизи як особливого виду діяльності не відмінняє цих засад, а змінює їх функціональне навантаження. Тому логічним є перехід від оцінювання якості до оцінювання виконання за модернізації експертних процедур, де формуються нові прийоми, засоби, що містять більш широкі завдання. Таким чином, експертиза виконання містить експертизу якості продукту/продукції як особливі частини.
3. Необхідно вказати на принципову обмеженість експертизи двох перших логічних типів. Вони втрачають значущість в експериментуванні вже наявних чи вдосконалених проектів (технологій).

У зв'язку з цим обмеженням необхідно подолати або розв'язати проблему подальшого перетворення (розвитку) експертизи.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДІВ

Метод збирання експертної інформації – вивчення документації, опитування, вимірювання, спостереження, узагальнення.

Метод безпосереднього здійснення експертизи – метод індивідуальної експертної оцінки, метод колективного оцінювання.

Індивідуальне експертне оцінювання (бесіда дослідника з експертом, який відповідає на наперед сформульовані питання чи анкету) – вивчення особистості, того, хто навчається і того, хто вчить; рецензування навчальної методичної літератури; оцінювання знань.

Морфологічний експертний метод – в об'єкті дослідження виділяють основні структурні елементи і розглядають багатомірні комбінації елементів у одному фіксованому стані.

Оцінювання (рейтинг) (метод побічного спостереження, що складається з вивчення явищ через оцінювання «суддів-спостерігачів») – вивчення структури діяльності особистості всіх учасників навчального процесу.

Метод самооцінювання – метод досліджуваний об'єктом за шкалою самооцінки своїх здібностей.

Метод педагогічного консилиуму (види методів оцінювання та самооцінювання, передбачених колективним обговоренням результатів дослідження) – діагностика навчальних здібностей.

Метод групових експертних оцінок (колективне експертне оцінювання): метод комісій, метод мозкового штурму, метод Дельфі, метод суду, метод узагальнених характеристик, метод психолого-педагогічного консилиуму, метод евристичного прогнозування, метод узагальнення незалежних характеристик.

Метод комісій. Поєднує комплекс індивідуальних думок експертів, серед яких знаходять більш об'єктивну. Експерти працюють у групах, обмінюються думками, але повинні впливати на кінцевий результат.

Метод мозкового штурму. Його також називають методом колективної генеральної думки, суть якого полягає у творчому генеруванні нової думки, аналізі та оцінюванні запропонованої ідеї. Причому експертів можна розділити на дві або більше груп. У кожній з них наявні думки, а потім запропоновані думки генеруються і результатом є одна, що увібрала кращі елементи кожної.

Метод Дельфі. Його характеристикою є анкетування експертів, які не знають думку один одного. Кожний отримує аналіз анонімного опитування і може доповнити власні анкети. Таке опитування здійснюють двічі і, якщо результати співпадають, то опитування завершується. Відсутність спілкування експертів вважають недоліком цього методу.

Метод суду (оцінювання). Оцінювання або метод компетентних суддів, рейтинг (від англ. *reting* – оцінювання, порядок, класифікація) – це дослідницький метод із застосуванням до оцінювання явищ, які вивчають більш компетентні люди. Їхні думки доповнюють і перевіряють одна одну, що об'єктивно характеризують предмет вивчення. Діючі незалежно один від одного два експерти стабільно отримують близькі оцінки або висловлювання, що співпадають і дають підставу вважати, що оцінювання і висловлювання цих експертів є об'єктивними. Оцінювання можна використати для з'ясування соціального замовлення певного закладу, вияву потенціалу педагогічного середовища, перспективність тих або інших організаційних форм і методів соціального партнерства, корисності діагностичних засобів тощо.

Метод узагальнених характеристик. Його здійснюють за попередньо заданою формою, де використовують письмові відгуки/рецензії (характеристики) досліджуваного суб'єкта (дитини, сім'ї, групи, класу тощо). Наприклад, якщо два незалежних експерта стабільно отримують результати, що співпадають або є подібними, а їхні думки співпадають з основною думкою, то можемо передбачити, що таке оцінювання є об'єктивним. Не співпадаюче або доповнююче оцінювання одне одного свідчать про якість об'єкта, а можливо про приховані відношення, що можуть проявлятися за певних умов (у різних видах діяльності). Ці підходи дають змогу виявити резерви особистості, яка розвивається, підібрати ключі до розв'язання непростих педагогічних ситуацій.

Метод психолого-педагогічного консиліуму. Оцінювання за цим методом доповнює колективний аналіз поразок, загальний пошук заходів, які необхідні для досягнення позитивних результатів у педагогічній діяльності. Психолого-педагогічний консиліум проводять як захід для науково-педагогічних працівників або інших зацікавлених осіб з метою здійснення поглибленого аналізу об'єкта, який вивчають. Цей метод передбачає колективне розроблення узгодженого напряму дій всіма учасниками навчального процесу. Нині часто використовують такий варіант оцінювання, однак необхідно пам'ятати про похибки за такого оцінювання, адже вчитель, зазвичай краще діагностує інших, ніж себе.

Метод евристичного прогнозування. Цей метод поєднує чітке теоретичне узагальнення компетентності експертів з алгоритмом обробки отриманої інформації.

Метод узагальнення незалежних характеристик. За цим методом здійснюють незалежне оцінювання різних людей. Підсумком є аналіз і синтез різних характеристик, у ході яких відкидаються несуттєві та випадкові протиріччя. Цей метод вважають успішним.

ПРИНЦИПИ ЕКСПЕРТИЗИ

Важлива умова ефективності та коректності експертизи – дотримання принципів її організації та здійснення. Саме принципи визначають вибір конкретних методів і шляхи їх використання.

Розрізняють загальнометодологічні та конкретнометодологічні (специфічні) принципи експертизи.

Загальнометодологічні принципи

1. Принцип міждисциплінарності – сучасна освіта є явищем багатоплановим і багатоаспектним, що є предметом уваги низки галузей наукового знання. Це обумовлено цілісною природою самої освіти як гуманітарної системи, що визначає комплексність дослідження. У практиці проведення експертизи в освіті реалізація даного принципу досягається включенням до складу експертної групи фахівців різних галузей (психологи, педагоги, управлінці та ін.). Кожен з них вивчає свій аспект, робить висновок, який вміщують у єдиний експертний висновок. Реалізація принципу міждисциплінарності передбачає як формування наукового інтегрального знання про освіту, так і вирішення проблеми відповідної професійної підготовки експерта.

2. Принцип культуровідповідності, в основу якого покладено: уявлення про загальнокультурний контекст розвитку освітньої системи в цілому та її складників; про необхідність розгляду вектора культурного розвитку особистості; про соціокультурну природу джерел психічного розвитку у процесі навчання.

3. Принцип практичної зорієнтованості – паралельне існування реальної освітньої практики та теоретичних знань про неї. Цей принцип передбачає особливу професійну позицію експерта – поєднання впровадження практики в науку, і навпаки. Тобто експертне дослідження, на відміну від теоретичного, має своєю основою і спирається на реальну практичну діяльність, що виникає із запитів освітньої практики, формується в ній і має основним критерієм практичну доцільність.

4. Принцип поліпарадигмальності – проведення експертизи педагогічного явища, об'єкту, процесу потребує від експерта вирішення достатньо складного завдання вибору координат, у межах яких ці явища будуть вивчатися. Тому різноманітні педагогічні системи, технології, методики потребують упорядкування, а це можливо через базові моделі освітнього процесу. При цьому виникає важливе завдання повідомлення, усвідомлення і узгодження базової моделі із замовником, залученими експертами, тобто розгорнутої рефлексії та прийняття цінностей цієї моделі всіма учасниками експертизи.

Конкретнометодологічні принципи – мають безпосереднє відношення до організаційно-процедурних і конкретних дослідницьких аспектів проведення експертизи – виступають як принцип реалізації професійної діяльності експерта і можуть бути поділені на дві групи.

I – дослідницькі принципи – відображають основні параметри експертної діяльності: гнучкість, відкритість, конфіденційність, об'єктивність, перспективність, поєднання експертизи і самоекспертизи, урахування регіональних особливостей.

II – організаційно-процедурні принципи – загальні вимоги до проведення експертних процедур: діалог, співробітництво, науковість, компетентність, правовий пріоритет і законність, екологічність

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ПІДХОДИ І КРИТЕРІЇ

Як відомо, основними механізмами, що регламентують діяльність навчальних закладів різних типів і форм власності, є атестація, ліцензування, акредитація, моніторинг та рейтингування. Порядок їх проведення та державні вимоги до їх організації і результатів визначено відповідними нормативно-правовими актами, інструктивними положеннями, методичними рекомендаціями і листами. За своєю суттю експертиза розглядається, як інструмент управлінської діяльності, що визначає можливості і перспективи реалізації освітнього процесу. У процесі поширення в системі освіти ринкових відносин, делегування повноважень з розробки нових освітніх технологій і розширення ініціативи дослідницької діяльності в освітніх установах виникає необхідність аналізу інновацій в сфері освіти. Завдяки розвитку інформаційних технологій та використанню методів статистики і математичного аналізу як інструментів експертизи поширення набув метод групових експертних оцінок. За його допомогою встановлюється відповідність реального освітнього процесу встановленим вимогам, нормам і стандартам. Сучасна експертиза розглядається, як системне гуманітарне дослідження, що надає можливість більш широкого застосування методів і прийомів аналітичної діяльності.

Так, для оцінки: а) концепції ЗВО – критерієм може бути наявність позиції рефлексії її авторів щодо таких її структурних компонентів: кого навчати; навіщо навчати; чому навчати; як навчати; кому навчати; б) освітнього середовища і його компонентів основним критерієм може бути розвиваючий ефект (можливості розвитку фізичних, пізнавальних, творчих та інших здібностей), екологічність (навчання і розвиток без шкоди фізичному, психологічному і психічному здоров'ю), використання психологічних закономірностей і особливостей розвитку особистості в якості початкової підстави для проектування та моделювання компонентів освітнього середовища й розробки авторських освітніх програм; в) ефективності освітніх програм – критеріями будуть соціально-педагогічні показники; кваліфікаційні показники (освітні дипломи, грамоти і т.п.); освітні стандарти (вітчизняні, зарубіжні) та ін.

Критерій – це ознака, на засадах якої здійснюється оцінювання будь-чого; мірило; умовно прийнята величина, що надає можливість здійснювати вимірювання об'єкта і на основі цього дати йому оцінку.

Результативність освітнього процесу вищої освіти на сучасному її розвитку розглядають за допомогою *експертизи*. *Мета вивчення*

результативності освітнього процесу переноситься на перше місце, тому що дослідження детермінує розв'язання питання про засоби і методи їх досягнення.

Професійна діяльність є пріоритетом сучасності, оскільки це специфічна умова людського існування, відсутність якої свідчить про глибоку природну або соціальну деформацію головних якостей особистості.

Професійну діяльність можна визначити як:

- комплекс дій, спрямованих на закріплення здобутих знань, вмінь та навичок на практиці, що завершується створенням суспільно корисної продуктів/продукції, реалізація яких буде корисною не лише для працівника, а й держави;
- пізнавальну активність працівника, його самостійність, працьовитість, дисциплінованість, повагу до оточуючих;
- творчість, культуру діяльності, вміння цінувати час (власний та оточуючих), рахуватися з думками інших, ураховуючи риси підприємливості тощо.

Знання та діяльність взаємопов'язані. Знання є умовою діяльності: під час навчальної діяльності – вони формуються, а під час професійної – вдосконалюються, поглиблюються, конкретизуються, розширюються. Знання проявляються в діяльності, а також необхідні для цієї ж діяльності.

Професійна діяльність і зростання професіоналізму аналізують за такими показниками:

1. *Способи підвищення кваліфікації:*

- а) індивідуально-групове навчання у закладах освіти;
- б) заклад професійно-технічної освіти;
- в) заклад вищої освіти.

2. *Рівень кваліфікації:*

- а) виконував роботу, що не потребує виробничої кваліфікації;
- б) є спеціалістом середнього або високого рівня;
- в) є вченим за певною спеціалізацією.

3. *Після закінчення вищого навчального закладу пройшов такі ступені навчання:*

- а) короткотермінові курси;
- б) довготермінові курси, стажування;
- в) є активним членом творчого професійного об'єднання;
- г) бере участь в інших формах неперервного навчання.

4. *Ставлення до діяльності:*

- а) творче (раціоналізатор, публікації тощо);
- б) добропорядність (нагороди);
- в) безініціативність;
- г) недобросовісність;

д) інші показник.

5. *Ставлення випускника до характеру і результатів власної підготовки до професійної діяльності, тобто оцінює їх:*

а) дуже високо;

б) достатньо високо;

в) задовільно;

г) незадовільно.

Суспільство завжди перебуває у русі та вдосконалюється. Освіта віддзеркалює суспільство, постає показником його розвитку і стабільності. Ідеї, задуми, проекти, винаходи та їх реалізація працюють на кінцевий результат – благополуччя і добробут кожної особистості, яка живе у ньому.

Таким чином, окрім досліджуваної справи і дослідників (експертів) передбачена наявність третьої інстанції – суду. У застосуванні до педагогічної практики така повна експертиза буде необхідною у разі експертизи «особливої», а для більшості необхідно випадків змінити характер експертизи.

Експертиза повинна набути більш «м'якого характеру» і водночас не втратити корисних рис. Таким чином, жорсткий момент оцінювання ми повинні поєднати з тенденцією покращення педагогічної діяльності. Оцінювання залишається і підкреслюється. Учитель повинен відчувати, що оцінювання тут має на увазі не натиск і пригнічення, а надання допомоги.

ОЦІНЮВАННЯ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ

Управління – це планомірний вплив на зміст, структуру і передумови ефективності освітнього процесу з метою теоретичної та практичної підготовки випускників, спеціалістів, які відповідають сучасним вимогам. Керувати освітнім процесом означає створювати оптимальні зовнішні та внутрішні умови для успішного формування особистості, майбутнього спеціаліста, раціонально використати освітні та виховні можливості навчально-виховного процесу, його видів і форм.

Для реалізації функцій керівництва розв'язують такі основні завдання:

— підбір, розстановка й оцінювання кадрів, постановка завдань перед виконавцями;

— аналіз та регулювання соціально-психологічного клімату в колективі;

— стимулювання продуктивної діяльності підлеглих та їх саморозвиток;

— створення умов для професійного зростання підлеглих.

Оцінюючи якість діяльності керівника навчального закладу, ми повинні передусім оцінювати:

— якість рис ефективності керівника: здоров'я та фізична сила; розум і розумова працездатність; тверда воля, активність, енергія, готовність прийняти на себе відповідальність; почуття відповідальності, турбота про загальний інтерес; значне коло загальних знань, уміння розробляти і організувати спільну діяльність; мистецтво управляти людьми, вміння узгоджувати дії; вміння контролювати; загальна обізнаність; глибока професійна компетентність;

— стиль керівника: авторитарний, демократичний, ліберальний;

— ділові якості керівника: визначення лідерських якостей, рівень володіння комунікативними якостями; уміння аналізувати і оцінювати відносини в колективі; ставити цілі та досягати їх; стимулювати діяльність підлеглих, розуміти мотиви їх поведінки. ставити завдання так, щоб вони розуміли, що від них очікують, попереджувати і вирішувати конфлікти у колективі; уміння будувати ділові відносини з підлеглими відповідно до їх індивідуальних здібностей та ситуацій тощо.

У педагогічні науці застосовують також поняття «**оцінювання**» – комплексна діяльність, яку ілюструють такі запитання: «Які цілі оцінювання?», «Які критерії оцінювання?» і «Кого насправді оцінюють?»

Освітнє оцінювання – це систематичний опис об'єктів і/або визначення їхньої цінності чи вартості. Освітнє оцінювання виконує чотири функції: а) креативну (вдосконалення); б) підсумкову (вибору і звітності); в) соціополітичну (мотивації та отримання підтримки громадськості); г) адміністративну (виявляти владу).

Об'єктом оцінювання може бути будь-хто і будь-що. Типовими об'єктами оцінювання в освітній системі є ті, хто навчається, науково-педагогічний та адміністративний персонал, навчальні плани, директивні матеріали, програми і

заклади освіти. Потрібно врахувати чотири величини стосовно кожного об'єкта: а) його цілі; б) його стратегія і плани; в) процес впровадження; г) результати і вплив.

Для того, щоб визначити цінність або якість освітніх об'єктів, необхідно врахувати такі критерії: – відповідність конкретним потребам дійсних і потенційних клієнтів; – відповідність національним ідеям, ідеалам, соціальним цінностям; – відповідність встановленим стандартам і нормам; – перевага над альтернативними об'єктами; – досягнення цілей, що ставляться перед об'єктами. Для оцінювання будь-якого об'єкта необхідно використовувати різні критерії. Оцінювання слугує інформаційним потребам потенційних сторін, зацікавлених в об'єктах оцінювання.

Незалежно від методу дослідження, процес оцінювання повинен охоплювати такі види діяльності:

- фокусування на проблемі оцінювання;
- збирання та аналізування емпіричних даних;
- повідомлення учасникам оцінювання про результати.

Ці види діяльності проходять в різній послідовності, що можуть повторюватися декілька разів у процесі оцінювання. Оцінювання покликане мобілізувати чимало альтернативних методів, запропонованих біхевіористичними науками. Вони пов'язані з оцінюванням у сферах дослідження і використовувати їх відповідно до природи конкретної проблеми оцінювання. На сучасному етапі розвитку науки не виправдано надавати перевагу одному з методів дослідження.

Оцінювання повинна здійснювати особа чи група осіб, які:

- компетентні в методології дослідження та інших техніках аналізу інформації;
- розуміють соціальний контекст і сутність об'єкта оцінювання;
- вміють підтримувати відносини і співпрацювати з іншими особами і групами осіб, які беруть участь в оцінюванні;
- володіють концептуальною схемою для інтеграції згаданих вище якостей.

Оцінювання має оптимально поєднувати такі стандарти:

- користь (бути корисним і практичним);
- точність (бути технічно адекватним);
- ймовірність (бути реалістичним і розсудливим);
- відповідність (до закону і моральних норм).

Педагогічну дійсність можна виміряти (оцінити) через якість і кількість. Якість традиційно розвивається через опис ознак, кількість ототожнюється з мірою числом. Оцінити – значить проаналізувати якісний стан об'єкта, кінцевий

результат якоїсь діяльності. Застосування комплексної оцінки до всієї освітньої діяльності розпочалося порівняно недавно у зв'язку з атестацією закладів освіти. Значення оцінювання освітньої діяльності передусім у тому, що воно допоможе простежити рівень розвитку освітнього процесу в Україні та в регіоні, зокрема. У сучасних наукових дослідженнях часто оцінювання поєднується зі словом «вимірювання». Мета вимірювання – отримати інформацію про ознаки об'єктів. Ми вимірюємо не сам об'єкт, а лише його властивості чи характерні ознаки. Вимірювання величин певною мірою спрощує спостереження.

Метод вимірювання – певна система фіксації та реєстрації кількісних характеристик досліджуваного об'єкта за допомогою різноманітних вимірювальних засобів.

Науковці стверджують, що, на жаль, жодна з відомих систем оцінювання не є абсолютно досконалою.

Критерії якості педагогічних вимірювань

1. **Об'єктивність.** Виступає як антипод суб'єктивності. Забезпечити об'єктивність оцінювання й адекватність його кількісних результатів, як показує практика, можна лише максимальною стандартизацією його проведення. Об'єктивність процедури вимірювання має доповнюватись об'єктивністю обробки даних та об'єктивністю інтерпретації результатів.

2. **Надійність** – рівень стійкості результатів, повторюваності їх під час додаткових вимірів у стандартних умовах. Ступінь надійності визначається за допомогою коефіцієнта надійності. Ступінь надійності залежить від об'єктивності методу, параметрів засобу вимірювання, стабільності вимірювальної характеристики. Важливою є стабільність характеристики, оскільки ознаки та характеристики в освіті часто лабільні (нестійкі). Наприклад, педагогам добре відомо, як впливає на результати оцінювання психічний та фізичний стан особи.

3. **Валідність** визначається параметрами засобу та процедури його виконання, властивостями досліджуваної ознаки. Забезпечення валідності виміру – обов'язкова передумова впевненості педагога в тому, що вимірюються первинні, а не вторинні ознаки. Отже, висока валідність методу вимірювання – належна відповідність отриманих даних. Одночасно критерій валідності окреслює простір, для якого метод вимірювання дає статистично надійні результати. Для педагогічних вимірювань можна визначити вужчі критеріальні ознаки: валідність змісту, валідність відповідності, валідність прогнозу.

4. **Точність** методу визначає мінімальну або систематичну помилку, з якою можна провести вимірювання цим методом (К. Корсак).

Критерії, параметри, показники

Процес оцінювання безпосередньо пов'язаний із такими поняттями, як критерії, показники, параметри. Їх значення полягає в тому, що вони допомагають складні процеси зробити простими; дозволяють порівнювати досягнення навчальних закладів двома способами: у даний момент часу або через певний проміжок часу (синхронна та діахронна перспектива).

Великий тлумачний словник сучасної української мови подає такі трактування:

Критерій – підстава для оцінки, визначення кваліфікації чогось; мірило. Параметр – змінна величина, від якої залежить значення іншої змінної величини; критерій, показник, ознака, відносно якої здійснюється оцінювання, за якою характеризується що-небудь.

Показник – свідчення, доказ, ознака чогось. У науковій літературі показники – це статистичні дані, що дозволяють оцінити судження про ключові аспекти функціонування освітніх систем. У це визначення входить: поняття про те, що ми маємо справу з вимірювальними характеристиками освітніх систем; намагання виміряти ключові аспекти; показники повинні демонструвати наявність стандарту, відносно якого виноситься судження.

Найлегше оцінювати кількісні показники (кількість років навчання, тривалість уроку, розподіл часу тощо). Педагогічні вимірювання часто мають на меті отримати дані не лише стосовно конкретного предмета, а й стану, ефективності та якості систем національної освіти. Науковці поділяють ці дані на три великі групи: елементи з очевидними кількісними ознаками та вимірами (кількість років навчання, робочих днів, навчальних годин, розв'язаних під час контрольної роботи завдань чи задач, припущених помилок у творі чи диктанті тощо); елементи з умовно кількісними характеристиками. Їх оцінювання має відносний характер, адже суто якісній ознаці чи характеристиці приписують кількість чи певне кількісне вираження (позначення рівня чи обсягу знань оцінкою в певній шкалі балів, створення рейтингових списків кращих шкіл); суто якісні елементи, які не вдається зафіксувати кількісними параметрами, тому оцінювання виконується і суб'єктивно і якісно (старанність, слухняність чи вихованість, громадянська позиція чи активність, ставлення до певного предмета).

У широкому розумінні слова ефективність системи освіти визначається ступенем досягнення поставлених перед нею цілей. У науковій літературі розглядають дві форми ефективності освіти:

1. Критерії якості зовнішньої ефективності (розвиток системи освіти на основі використання матеріальних і людських ресурсів, звітність, модернізація освіти на основі потреб ринку праці, створення нових технологій навчання).

2. Критерії внутрішньої ефективності освіти у навчальному закладі, до яких належать: результативність освітнього процесу (рівень навчальних досягнень учнів і випускників закладу; результативність системи національного виховання; забезпечення здоров'я та фізичного розвитку дітей; соціальний авторитет навчального закладу); рівень організації освітньої діяльності закладу (організація освітнього процесу; стан матеріально-технічної та навчально-методичної бази; кадрове забезпечення; соціальний захист, збереження здоров'я всіх учасників навчального процесу; система управління); додаткові напрями та показники освітньої діяльності, характерні для певного закладу.

На разі, чіткі критерії та показники оцінювання освітньої діяльності навчальних закладів на законодавчому рівні не уніфіковані.

Обґрунтування критеріїв і показників ефективності освітнього процесу ускладнюється специфікою педагогічної діяльності та особливостями теорії, яка їх описує. Не все в педагогічній діяльності може бути оцінено з позицій загальнозначущих положень педагогічної теорії. Педагогічна праця завжди супроводжується неповторністю своєрідних моментів. Учені нерідко наголошують, що педагогічна праця – це особлива форма мистецтва, яка базується на науковій основі, він, як професіонал у своїй роботі, не може покласти лише на здоровий глузд та інтуїцію. Він повинен керувати освітнім процесом, а не творити його стихійно. У той же час наука не відповідає на всі питання, які виникають у роботі учителя, а наукове обґрунтування критеріїв оцінки професійної педагогічної діяльності обмежене рівнем розвитку педагогічних дисциплін.

Тому в кожному регіоні орієнтовні критерії можуть бути адаптовані до місцевих/регіональних умов шляхом уведення додаткових показників.

Аналіз є невід'ємною функцією управління. Безумовно, без аналізу неможливо дати оцінку якомусь явищу. Аналіз дуже тісно пов'язаний із процедурою оцінювання, хоч у теорії менеджменту він виділяється як окрема функція. Аналіз виступає як етап, що передує прийняттю управлінського рішення, пов'язаного з оцінюванням. У аналізі визначаються такі операційні дії:

- Розкладання інформації на частини може бути реальним і мислячим. Цей перший етап дуже важливий, бо оцінювати малу інформацію набагато легше, ніж об'ємну. Кількість частин залежить від обсягу інформації. Зрозуміло, що будь-яку інформацію можна дробити на довільну кількість частин.

- Порівняння може бути з цілями управління або з чимось ідеальним, необхідним, оптимальним, стандартним. Важливо порівнювати не тільки з тим, як повинно бути, а й з тим, як було раніше, що дозволяє побачити позитивні

зрушення. Порівняння як процедура мислення дуже продуктивне при аналізі будь-якої інформації.

- Узагальнення під час аналізу корисно поєднувати з виділенням головного, суттєвого. Наприклад, можна знати багато причин великої кількості тих, хто навчається з низьким рівнем навчальних досягнень. Проте важливо вміти виділити головні, суттєві причини і на основі них зробити узагальнення. Узагальнення передбачає логічний перехід від одиничного до загального, від менш загального до більш загального, до судження, оцінки.

- Абстрагування орієнтує на відмову від конкретних фактів і пошуку науково обґрунтованого алгоритму діяльності. Потім інформація будується відповідно до знайденого алгоритму чи моделі (прикладом можуть бути пам'ятки різного роду, система заходів з оптимізації тощо).

- Класифікація. Суть цієї операції мислення полягає в логічному поділі фактів, даних, явищ тощо за якоюсь ознакою, суттєвою для даної групи.

- Систематизація інформації здійснюється на основі виділення в об'єкті спільних ознак.

Аналіз у широкому розумінні слова передбачає збір інформації, обробку, оцінювання та прийняття рішень на основі оцінки.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ЗВО

Моніторинг якості освіти також є одним із методів проведення експертизи. Поняття «моніторинг» (від латин. *monitor* – монітор) – це той, який контролює (спостерігає) з метою прогнозу і охорони. Поняття «моніторинг якості освіти» є новим для вітчизняної педагогіки. Його виникнення пов'язано з реформуванням системи освіти в Україні та за її межами, проникненням ринкових відносин у галузь освіти, а також тими протиріччями, які виникли на межі освітніх послуг. Важливість соціального захисту споживача освітніми послугами диктує необхідність державного контролю за якістю освіти.

Складність формулювання визначення означеного поняття пов'язана також з його належністю як до сфери науки, так і до сфери практики. Моніторинг можна визначити як «постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або вихідним пропозиціям – спостереження, оцінка і прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з діяльністю людини». Отже, моніторинг являє собою достатньо складне й неоднозначне явище. Він застосовується у різних сферах і з різноманітними цілями, але при цьому має загальні характеристики, властивості, риси, хоч існує і розвивається досить ізольовано в межах тієї чи іншої науки або галузі управління. Можна зазначити, що ступінь вивченості й інтенсивність використання його в різних сферах діяльності не рівнозначні.

Моніторинг може розглядатися як: 1) спосіб дослідження реальності, що використовується в різних науках; 2) спосіб забезпечення сфери управління різноманітними видами діяльності через надання своєчасної й якісної інформації.

Як відомо, контроль розглядають як одну з функцій управління, спрямовану на вирішення трьох завдань – визначення відхилень фактичних результатів управління від передбачених, з'ясування причин розбіжності мети й результатів управління, визначення змісту регулюючої діяльності шляхом мінімізації наявних відхилень.

Моніторинг реалізується за допомогою комплексу методів і чітко розроблених процедур. На відміну від контролю, який щороку спрямований на нові об'єкти, моніторинг спрямований на ті самі об'єкти й періодично повторюється.

На відміну від загальноприйнятого розуміння контролю освітній моніторинг представляє форму організації, збору, зберігання, обробки й поширення інформації про педагогічні системи, що забезпечує безперервне стеження за їхнім станом, а також дає можливість прогнозування розвитку педагогічних систем.

Моніторинг у порівнянні з експертизою розглядається в часовому вимірі як ширше поняття. Експертиза має механізми для глибшого і детальнішого аналізу об'єкта дослідження. Проте, у системи моніторингу та експертизи, хоч і в неоднаковій мірі, входять такі важливі елементи, як збір інформації методами діагностики та вимірювання, її аналіз, оцінювання та експертні висновки. Одні й ті ж суб'єкти можуть проводити моніторинг та експертизу.

Необхідно виділити основні компоненти моніторингу:

- систематична і регулярна процедура збору експертизи та оцінювання якості освітніх послуг з метою їх розвитку, своєчасного передбачення критичних ситуацій;

- відносно самостійна ланка в управлінській діяльності, що забезпечує виявлення та оцінювання проведених дій;

- можливість правильно оцінити ступінь, спрямованість і причини відхилень.

Моніторинг базується на *стандартах, еталонах та нормуванні*. Нормування – це одна з важливих умов моніторингу, оскільки з еталоном порівнюють фактичні матеріали. За допомогою моніторингу відстежують та корегують досягнення мети діяльності інноваційного навчального закладу. Для підвищення якості освіти зазвичай необхідні нововведення, інноваційні процеси. Для здійснення моніторингу необхідна наявність *апарату моніторингу*, тобто окремі особи (експерти, менеджери освіти) або колективний орган, який буде здійснювати моніторинг.

Моніторинг якості також можуть здійснювати експертні комісії з атестації, ліцензування та акредитації інноваційних та інших навчальних закладів, педагогічних і керівних кадрів освіти. У моніторингу як психолого-педагогічному дослідженні застосовують загальнонаукові методи, серед яких: *аналіз, синтез, гіпотетичний і системний методи, узагальнення, спостереження, опитування, бесіди, інтерв'ю, експертне оцінювання* тощо.

За допомогою моніторингу відслідковують:

- науково-дослідницьку діяльність (оволодіння ліцеїстами знаннями, вміннями та навичками наукової діяльності);

- культурно-світську діяльність, спрямовану на соціалізацію особистості, реалізацію та самореалізацію її духовних, культурних потреб; визначення її духовності, креативності як результату.

Тобто найхарактернішою рисою моніторингу є синхронність процесів спостереження і вимірювання, систематичне збирання фактів протягом певного проміжку часу. Педагогічна експертиза дає аналіз та оцінку функціональної

ефективності структурних елементів навчального закладу у фіксованому часовому розрізі. Отже, освітній моніторинг та педагогічна експертиза – взаємопов’язані управлінські технології оцінки та контролю. Результати моніторингових досліджень можуть бути основою для експертних висновків, а дані експертизи можуть стати приводом для початку моніторингових досліджень.

Таким чином, отримані результати є достовірними та свідчать про позитивні зрушення в наявній системі управління.

ОСВІТОЛОГІЯ: ПІДГОТОВКА ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Експертом у галузі освіти може стати такий фахівець системи освіти різних напрямів, який спеціалізується на питаннях розвитку освіти на основі сучасних освітніх і управлінських технологій та здатний:

- ✓ надавати консультативну допомогу керівникам всіх рівнів з питань вбудовування проблем освіти в стратегію розвитку регіону;
- ✓ здійснювати консультаційний супровід і підтримку процесів розвитку освіти.

Відомо, що експерт (від лат. *Expertus* – досвідчений) визначається як компетентна особа, яка запрошується для розв'язання невизначених питань; висококваліфікований авторитетний фахівець в певній галузі діяльності, який вирішує завдання, використовуючи власний досвід та знання. Загалом експертом може виступати будь-яка особа, яка має необхідні знання для підготовки висновків з досліджуваних питань і несе особисту відповідальність за них. У визначеннях науковців зустрічаються відмінності у визначенні статусу експерта: «кваліфікований спеціаліст з визначеної галузі, який залучається до дослідження, консультування, вироблення суджень, висновків, пропозицій, проведення експертизи», «дослідник, який володіє експертною методологією і має відповідні здібності», «людина, яка за роки навчання і практики навчилася ефективно

вирішувати завдання в конкретній предметній галузі», «знаюча компетентна

особа, яка запрошується у разі спірних чи важких випадків». Отже, експерт – це фахівець, який повинен володіти необхідними знаннями та досвідом у сфері його професійної діяльності, який включений у процес дослідження і прийняття рішення. Він висловлює судження щодо поставленого перед ним питання, має права, обов'язки та приймає на себе відповідальність за зроблені ним експертні висновки.

Відтак, фахівці-експерти у галузі освіти повинні володіти відповідними компетентностями: експертизи функціонування освітньої сфери загалом, її взаємодії з іншими сферами суспільства (економічна, політична тощо), експертизи систем освіти (дошкільної, середньої, професійної, вищої, освіти дорослих), експертизи діяльності освітніх закладів різного рівня, освітнього процесу в них, стану задоволення рівнем освіти замовниками освітніх послуг та учасниками освітнього процесу. Тому при запровадженні експертизи як особливої

процедури управління освітою виникає потреба у фахівцях, підготовлених до всебічної експертизи сфери освіти, її систем, процесів та явищ, зокрема проведення реформи освіти, процедури забезпечення її якості, виявлення нових тенденцій розвитку освіти, її змісту, враховуючи доцільність реалізації міжнародних, регіональних, національних освітніх проєктів, систем оцінювання результатів освітньої діяльності, підготовки кадрів, розвитку освітніх ресурсів (інтернет-ресурси, освітні програми, підручники, посібники, технології, методики і методи).

Водночас експерти у своїй діяльності повинні керуватися як загальними принципами (принципи: компетентності; неупередженості; попередження незаконних дій представників освітньої установи; конфіденційності), так і загальними правилами етичного кодексу (взаємоповага експерта та представників освітньої установи; співпраця експерта та представників освітньої установи; дистанція в професійному спілкуванні; обґрунтованість результатів експертизи; адекватність методів експертизи; науковість результатів експертизи)

Таким чином, об'єктами діяльності експертів у галузі освіти є всі проблемні ситуації, пов'язані з освітою, які виникають у керівників на всіх рівнях; різних суб'єктів освітньої діяльності (індивідуальних/колективних; на рівні освітньої установи, ОТГ, регіональному і національному).

Науковці виділяють й функції експертизи в освіті, зокрема: управління, що забезпечує оптимізацію управління не тільки окремого навчального закладу, а й всієї системи освіти; сертифікація та акредитація (функція контролю) – з'ясовує міру відповідності характеристики об'єкта, який підлягає експертизі, встановленим нормам та стандартам; стимулювання – дає поштовх до реформаційних, інноваційних процесів в системі освіти на мікро- та макрорівні, що сприяють покращенню освітнього простору; виправдання витрат – з'ясовує ефективність та доцільність витрат, засобів та ресурсів, що виділяються на освіту; репрезентативна – передбачає відкритість результатів експертизи (освітні заклади повинні надати інформацію про своє функціонування зовнішнім сторонам, що сприяє відкритості діяльності освітнього закладу та системи освіти в ньому).

З експертною діяльністю в освіті щільно пов'язана й консультативна, оскільки результати експертизи, як правило, широко обговорюються і на їх основі розробляються конкретні рекомендації з усунення виявлених прогалин або план розвитку освітнього закладу, освітньої програми тощо.

Незважаючи на те, що надання освітніх послуг є одним з видів послуг, яке має низку специфічних особливостей, пов'язаних з нечітким визначенням вимог (запитів) замовників і споживачів цих освітніх послуг. До найбільш значущих

зацікавлених сторін цього процесу відносяться здобувачі вищої освіти та їх батьки; держава, яка зацікавлена в підвищенні рівня освіти населення; роботодавці, які потребують кваліфікованих працівників і заклади вищої освіти, що забезпечують надання цієї освіти. Оскільки у кожній з зацікавлених сторін мета і вимоги щодо результатів навчання можуть відрізнятися, то для них відрізняється і поняття «якість вищої освіти» та «якість освітньої діяльності», що є перешкодою на шляху виявлення універсальних критеріїв для них. У зв'язку з тим, що відносини зі споживачем освітніх послуг повинні бути побудовані за принципом постійного поліпшення, реалізація освітнього процесу повинна бути спрямована на задоволення їх запити, а по закінченню навчального процесу повинен проводитися контроль та його коригування. Ефективність системи управління якості оцінюється, перш за все, абітурієнтами, тому система оцінювання якості освіти має обов'язково містити оцінювання ефективності діяльності викладачів, їх відношення до студентів і досягнутих результатів навчання з боку випускників, що надасть змогу вчасно реагувати на потреби споживачів освітніх послуг, корегувати освітню діяльність та реалізовувати студентоцентричний принцип при побудові всього освітнього процесу.

Таким чином, для того, щоб стати експертом в галузі освіти претенденти повинні відповідати наступним вимогам: вища освіта за освітнім ступенем не нижче бакалавра; вільне володіння державною мовою; вміння використовувати комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення, використовувати офісну техніку. Водночас необхідним є створення при департаментах освіти України інформаційної бази по кожному експерту, що працює в певному регіоні, де б містилися анкетні дані експерта, інформація про проходження підготовки та атестації, експертну спеціальність, місце роботи і посаду, стаж роботи за спеціальністю та безпосередньо експертної роботи, відомості про проведені експертизи, копії експертних висновків, характеристики надані експерту суб'єктами призначення експертизи.

А ось під час підготовки таких фахівців необхідно наголошувати на виконанні посадових обов'язків:

- ✓ збір, узагальнення та аналіз інформації з питань розвитку освіти в сфері освіти, звернень державних органів та органів місцевого самоврядування, громадян, інших джерел інформації та підготовку відповідних пропозицій керівнику Експертної групи;

- ✓ розробка проєктів відповідей на запити центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, а

також підприємств, установ, організацій та громадян з питань освіти, післядипломної освіти та педагогічної науки;

- ✓ здійснення методичного керівництва та контролю за діяльністю підпорядкованих закладів вищої та післядипломної освіти, науково-дослідних установ;

- ✓ забезпечення нормативно-правового супроводу єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти «магістр»;

- ✓ забезпечення ведення діловодства та приведення у відповідність номенклатури справ у Експертній групі;

- ✓ організація та контроль виконання ЗВО, науково-дослідними установами, що належать до сфери управління Міністерства, законодавчих та інших нормативно-правових актів;

- ✓ опрацювання нормативно-правових актів у складі робочих груп;

- ✓ здійснення організаційно-методичного супроводу закладів вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства;

- ✓ підготовка аналітичних матеріалів для керівництва Міністерства за напрямками діяльності Експертної групи спільно з профільними підрозділами Міністерства;

- ✓ узагальнення практики застосування законодавств в сфері компетенції Експертної групи;

- ✓ розгляд запитів та звернень з питань освіти та науки і надання відповідей громадянам, Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, народним депутатам, підприємствам, установам та організаціям, посадовим особам з питань, що належать до компетенції Експертної групи;

- ✓ участь у розробці проєктів нормативно-правових актів;

- ✓ здійснення моніторингу та оцінювання результатів реалізації державної політики у сфері компетенції Експертної групи за визначеними показниками досягнення поставлених цілей, включаючи результати роботи центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра;

- ✓ розгляд проєктів нормативно-правових актів та інших документів, які надійшли для погодження, з питань, що належить до компетенції Експертної групи та готує пропозиції до них;

- ✓ аналіз фінансово-економічних показників у сфері компетенції Експертної групи.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Експертна діяльність в освіті.

План

Сутність та зміст експертної діяльності. Цілі експертної діяльності в освіті. Головні завдання експертної діяльності в освіті, їх типи. Завдання експерта у галузі освіти відповідно до напрямку діяльності. Об'єкти експертизи в освіті. Суб'єкти експертизи в освіті.

Тема 2. Етика професійної діяльності експерта у галузі освіти.

План

Етика і етикет у професійній діяльності. Етичні правила здійснення експертної діяльності: взаємоповаги експерта і представників освітньої установи, що проходить експертизу; співпраці експерта і представників освітнього закладу; дистанції у професійному спілкуванні; обґрунтованості результатів експертизи; адекватності методів експертизи; науковості результатів експертизи.

Тема 3. Організація експертизи у галузі освіти.

План

Методи колективних експертних оцінок. Особливості методів колективних експертних оцінок (зміст методу колективної експертної оцінки. педагогічний аудит, психолого-педагогічна експертиза, комплексна гуманітарна експертиза, консалтинг тощо).

Тема 4-5. Зміст підготовки до експертної діяльності.

План

Управлінське консультування. Консультування керівників освітніх установ. Експерт у галузі освіти як фахівець у галузі освіти. Методи відбору експертів у галузі освіти: евристичні, статистичні, тестові, документальні та комбіновані. Процедура добору групи експертів (визначення кількості експертів, складання списку експертів, отримання згоди на участь у роботі). Принципи діяльності у творчих групах.

Тема 6. Професійна компетентність експерта у галузі освіти.

План

Комплексність оцінювання, види експертизи, достовірність, обґрунтованість, моніторинг на основі стандартизації та нормування (види і підвиди моніторингу), системність. Фонди знань та умінь. Екстенсивні чинники підвищення ефективності формування професійної компетентності експерта в освіті.

Тема 7-8. Підготовка експертів з освіти в Україні та за кордоном.

План

Механізми, заходи, інструменти, критерії, правила, процедури щодо оцінювання стану якості освіти за всіма параметрами освітньої діяльності в Україні та країнах ЄС. Курси підвищення кваліфікації або перепідготовки з методики забезпечення якості освіти та/або освітньої діяльності.

ГЛОСАРІЙ

Академічна доброчесність (academic integrity) – у широкому розумінні й відповідно до визначення Міжнародного Центру Академічної доброчесності (ICAI, 2013) це слідування академічною спільнотою принципам, що базуються на таких фундаментальних цінностях, як чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність за будь-яких обставин та у будь-яких умовах. Відповідно до законодавства України, «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (ст.42 ЗУ «Про освіту»).

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Академічна свобода, як і будь-яка свобода, не є абсолютною. Її обмеження допускаються з метою захисту прав інших людей, якщо ці обмеження є домірними тому суспільному злу, на відвернення якого вони спрямовані. Оскільки академічна свобода тісно пов'язана із свободою висловлювання, слід мати на увазі, що остання гарантує право висловлювати не лише погляди, що сприймаються схвально, але також ті, що розходяться із загальноновизнаними, або спроможні образити, шокувати чи непокоїти. Викладені вище міркування потребують додаткової зауваги щодо можливого обмеження академічної свободи у контексті етики наукових досліджень (якщо йдеться про дослідження над людьми і т. ін.).

Гарант освітньої програми – це науково-педагогічний або науковий працівник, який/яка працює за основним місцем роботи, несе відповідальність за якість освітньої програми, має науковий ступінь та/або вчене звання за відповідною чи спорідненою до освітньої програми спеціальністю, або належний досвід роботи в галузі. Призначення, права та обов'язки гаранта освітньої програми відносяться до автономії закладу вищої освіти. Цей працівник/працівниця може виступати гарантом лише однієї освітньої програми. Гарант освітньої програми може працювати на відповідній кафедрі або в будь-якому іншому університетському підрозділі. Дуальна освіта ґрунтується на таких формах організації освітнього процесу, що поєднують, одного боку, навчання на

території та за правилами ЗВО, а з іншого – безпосередньо на робочому місці: на виробництві, в установі, організації, або «в полі». Передбачає активну участь працедавців, насамперед у наданні можливостей здобувачам вищої освіти опанувати практичні навички, залученні викладачів-практиків, розвитку матеріально-технічної бази ЗВО, розробці нових методичних підходів.

Дуальна освіта має на меті розвивати у здобувачів вищої освіти практичне розуміння особливостей своєї професії, адаптувати освітній процес у ЗВО до вимог ринку праці. Наявність елементів дуальної освіти не є обов'язковою при акредитації освітніх програм. Однак наявність таких елементів надає освітній програмі суттєві переваги. Більше про дуальну освіту в Україні: <https://mon.gov.ua/ua/news/vid-25-do-50-navchannyanarobochomu-misci-robotodavec-osinyuye-uchnya-ta-bere-uchast-u-vidborinanavchannya-uryad-zatverdiv-konsepciyu-dualnoyi-osviti>

Компенсаційні курси пропонуються здобувачам вищої освіти у випадку, коли вони змінюють траєкторію власного навчання або коли їхній стартова підготовка для навчання у певному закладі вищої освіти є недостатньою. Наприклад, при переході з одного ЗВО до іншого, при застосуванні перехресного вступу на магістерську програму, при визнанні недостатнім рівня української або іноземної (англійської) мови, ЗВО має на меті «вирівняти» рівень попередньої підготовленості студента з його групою (або й цілої академічної групи) для продовження здобуття освіти.

Лідерство у закладах вищої освіти є командним поняттям. Воно означає ініціативність, відповідальність, взаємну вимогливість, здатність самотійно приймати необхідні рішення на всіх рівнях управління ЗВО. Тобто кожен член університетської громади (науково-педагогічний/науковий працівник, здобувач вищої освіти, співробітник) в університеті є лідером, відповідальним за свій ЗВО в межах власної компетенції, а також згідно з місією та стратегією розвитку закладу. Особисті лідерські риси випускників закладів вищої освіти вітаються в будь-яких сферах суспільного життя. Тому лідерство також розглядається у контексті політики *soft skills*.

Наукова доброчесність (research integrity) – здійснення наукових досліджень у спосіб, який дозволяє іншим мати довіру до методів, що використовувалися, та до результатів, що одержані, а також додержання професійних стандартів. Недостатня академічна якість (*poor academic quality, poor academic practice*) – це академічний проступок, який характеризується наявністю помилок у цитуванні при загалом присутніх спробах автора робити посилання. Недостатня академічна якість належить до поганих практик цитування

(наприклад, копіювання незначного за обсягом тексту, що запозичений із джерела без належного цитування у тексті при наявності джерела у бібліографії, або включення незначного за обсягом тексту із посиланням, але без використання лапок), яких необхідно уникати.

Недбайливе цитування (sloppy authorship, sloppy science) – недбайливе звернення до джерельної бази, що означає наявність спроби автора зробити посилання, проте зробленої недосконало, неохайно, недбайливо.

Професійний розвиток (підвищення кваліфікації) викладачів ЗВО спрямований на здобуття ними т.зв. *teaching skills*, тобто викладацьких навичок, включно з різноманітними освітніми технологіями, здобуттям нового досвіду. Це завдання входить до системи внутрішнього забезпечення якості. ЗВО повинен дбати про професійний розвиток свого професорсько-викладацького складу, формуючи відповідні програми. Така діяльність не потребує ліцензування, ЗВО має можливість організувати підвищення кваліфікації самостійно або у співпраці з іншими закладами вищої освіти чи спеціалізованими організаціями та установами. Більше про професійний розвиток викладачів: <https://naqa.gov.ua/2019/07/рекомендації-національного-агентств/>

Псевдоавторство (ghostwriting) – практика підміни авторства, написання роботи чи її частини на замовлення. Дослівний переклад “ghost writer” – примараписар, тобто особа, яка наймається для написання наукової роботи, промови, літературного, публіцистичного та іншого тексту, та передає офіційне авторство іншій особі. Одним із видів псевдоавторства є “додавання” співавторів до текстів, яких вони не писали.

Силабус – це документ, в якому роз’яснюється взаємна відповідальність викладача і студента. В ньому представляються процедури (у т.ч. стосовно *deadlines* і принципів оцінювання), політики (включно з політикою академічної доброчесності) і зміст курсу, а також календар його виконання. В силабусі мають бути озвучені вимірювані цілі, які викладач ставить перед своєю дисципліною. Студент має зрозуміти, чого він/вона зможе навчитися, чим саме може бути корисним цей курс.

Силабус окреслює концептуальний перехід від «здобування знань» і «одержання практичних навичок» до компетентностей, що їх може засвоїти студент, вивчаючи цей курс. Силабус включає в себе анотацію курсу, мету (компетентності), перелік тем, матеріали для читання, правила стосовно зарахування пропущених занять. На відміну від робочого тематичного плану і навчально-методичного комплексу дисципліни, силабус створюється для

студента. Більше про силабус: <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/08/Силабус-проти-РТП.pdf>

Спеціалізація виступає синонімом для визначення «освітня програма» в тому розумінні, яке надається останній Законом України “Про вищу освіту» 2014 р. Будь-яка спеціалізація є освітньою програмою, але не будь-яка освітня програма може виступати спеціалізацією (зокрема через можливу маркетингову мотивацію її відкриття). Іноді мають місце непорозуміння із застосуванням терміну «спеціалізація». Зараз він також означає формальний запис в диплом про вищу освіту – як уточнення до ширшої спеціальності. Якщо ЗВО намагається представити певний цілісний блок вибіркових дисциплін як спеціалізацію – такий крок буде помилковим. У цьому випадку потрібно вести мову про *minor*.

Студентоцентрований підхід (student-centered approach) розглядає здобувача вищої освіти як суб’єкта з власними унікальними інтересами, потребами і досвідом, спроможного бути самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу. Протилежністю цього підходу є парадигма студента як об’єкта навчання, не спроможного на повноцінну агентність, а відтак такого, що потребує виховання і догляду. У цій парадигмі заклад вищої освіти патерналістично вирішує, що і як мають вчити студенти. Студентоцентрований підхід передбачає взаємоповагу між студентом і викладачем, реальну вибірковість дисциплін, участь студентів у системі внутрішнього забезпечення якості ЗВО та процесах акредитації освітніх програм, наявність процедур реагування на студентські скарги та ін. Посилюється роль викладача як фасилітатора. Він не лише читає лекції, а й організовує інтерактивне спілкування, сприяє особистісному розвитку студентів, формує атмосферу взаєморозуміння і довіри.

Сфабриковані посилання (fabricated references) – підробка посилання, спроба зробити його схожим на якісну цитату, коли воно таким не є, або приховати справжнє джерело, з якого скопійований матеріал. Самі по собі сфабриковані посилання не вважаються плагіатом, а радше проступком, який може супроводжувати плагіат.

Удаваний (фейковий, фіктивний) освітній процес є введенням в оману стейкхолдерів (зацікавлених сторін) і шахрайством. Його зміст полягає у створенні видимості освітнього процесу з метою прикриття його фактичної відсутності. Це явище має місце, наприклад, у тому разі, коли здійснення освітнього процесу (проведення занять, контрольних заходів та ін.) документується, однак насправді він не здійснюється: студенти та викладачі переважно не присутні на цих заняттях, письмові завдання не виконуються,

виставлення оцінок відбувається без реального оцінювання здобувачів вищої освіти тощо.

Голістичний підхід (holistic approach) – цілісний підхід до розгляду певних питань. Так, у процесі акредитації освітніх програм важливо враховувати повну картину організації освітнього процесу. Окремі недоліки, прорахунки, брак ресурсів іноді можуть збалансовуватися правильно вибраною стратегією і пов'язаними з нею перспективами розвитку. З іншого боку, очевидно сильні сторони освітньої програми, що впливають тільки з виконання деяких критеріїв оцінювання якості освітніх програм, не можуть бути виправданням для ігнорування інших критеріїв.

Fitness for purpose – принцип адекватності, домірності, відповідності засобів, що застосовуються для досягнення певної визначеної мети, у т.ч. відповідності методів навчання і викладання – заявленим в освітній програмі цілям. Заклад вищої освіти завжди повинен мати раціональне пояснення своїм діям чи сформованим політикам (policies).

Liberalartseducation (вільне творче навчання) – концепція, розрахована на самостійне формування здобувачем вищої освіти траєкторії власного навчання. Вона значною мірою спирається на курси вільного вибору. Цей підхід спрямований на персональне зростання здобувачів вищої освіти, включно з їхніми інтелектуальними спроможностями, здатністю приймати рішення, мати широкий світогляд тощо, а також на підвищення якості освітнього процесу ЗВО. Пов'язаний із західною традицією навчання «вільним мистецтвом», зокрема представленою в системі американських liberalartscolleges, що відносяться до закладів вищої освіти. Цей підхід принципово відрізняється від професійної підготовки й залучення здобувачів вищої освіти до наукових досліджень.

Minor – це мінімальний набір курсів, що дозволяє здобувачеві вищої освіти одержати загальну уяву з іншої галузі або спеціальності. Певний minor пропонується в рамках широкого переліку вибіркових дисциплін, згідно з відповідною політикою ЗВО. Наприклад, здобувач вищої освіти з будь-якої природничої спеціальності може обрати собі minor з політології, права або перекладу – чи навпаки.

Soft skills (т.зв. «м'які навички», «соціальні навички» чи «навички успішності») дозволяють випускникам ЗВО бути успішними на своєму робочому місці. До soft skills зараховують навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в критичних умовах, вміння полагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості deadline (вчасного виконання поставлених завдань), здатність логічно і критично

мислити, самостійно приймати рішення, креативність і т.ін. Іноді до соціальних навичок також зараховують знання іноземних мов, в першу чергу англійської мови. ЗВО повинен мати власну політику стосовно розвитку soft skills у своїх здобувачів вищої освіти та викладачів. Ця політика також зумовлює співпрацю з працедавцями та випускниками, впливає на репутаційний капітал ЗВО. Іноді вживається синонімічний термін transferable skills (навички, що їх можна переносити). Мова йде про навички, що вважаються цінними на будь-якому робочому місці, незалежно від професійної сфери.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев Н. Г. Принципы і критерії експертизи освіти. *Шкільні технології*. 2000. № 2. С. 220.
2. Белова Л. О. Якісна освіта як запорука якості життя населення. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. Вип. 4 (54). С. 8–17.
3. Бобрицька В. І. Професійна підготовка магістрів у галузі освіти в Україні: сучасні виклики, проблеми, знахідки. *Вісник національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія. 2017. №10. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/12457/16830> (Дата звернення 31.01.2021)
4. Волот О. І. Експертні методи оцінок та їх використання в управлінні економічними об'єктами. URL: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2012/Economics/10_109835.doc.htm
5. Гнатієнко Г. М., Снитюк В. Є. Експертні технології прийняття рішень. Київ.: Маклаут, 2008. 444 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
7. Дейвід Гопкінз. Оцінювання для розвитку школи: пер. з англ. Г. Вець. Львів : Літопис, 2003. 256 с.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [головний ред. В.Г. Кремень]. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
9. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 2014 р. *Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р.* (із змінами і доповненнями 12.01.2018 р URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18; Із змінами, внесеними згідно із Законами [№ 1369-IX від 30.03.2021](#).)
10. Закон України «Про освіту» від 25.03.1996 р. *Голос України*, 1996. 25 квітня.
11. Иванов Д. А. Экспертиза в образовании: учебное пособие для студентов высш.пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2008. 329 с.
12. Колтунович Т. А. Етичний кодекс психолога: навчальний посібник. Чернівці: ЧНУ, 2007. 232 с.
13. Комунікаційна стратегія МОН 2017–2020 / схв. рішенням Колегії МОН від 26 трав. 2017 р. № 4/1-15. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikacijna-strategiya-mon-2017-2020.pdf>.
14. Конституція України. Київ, 1996.
15. Курганская С. М. Экспертиза годового плана работы школы. *Педагогическая диагностика*. 2007. № 6. С. 5-12.
16. Кучер С. Н. Основные подходы к экспертизе в образовании. *Педдиагностика*. 2007. № 2. С. 50-57.
17. Мойсеюк Н. Э. Педагогика. *Навч. посібник*, 3-е изд., 2001. 608 с.
18. Новикова Т. Г. Типология экспертизы в образовании. *Муниципальное образование: инновации и эксперимент*. № 5, 2009. С. 37-42.
19. Новикова Т. Экспертиза инноваций в образовании. Подготовка экспертов гражданских институтов. *Народное образование*. 2006. № 4. С. 104-109.

20. Огнев'юк В., Сисоєва С. Підготовка експертів у галузі освіти в Україні. *Освітологія*. 2015. №4. С. 54-60.
21. Самигуллин Г. Х., Багавиев И. И. Педагогическая экспертиза методической работы. *Методист*. 2007. № 3. С. 31-33.
22. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень. *Навчальний посібник*. Київ: РННЦ «ДІНІТ», 2000. 259 с.
23. Симаєва И. Н. Этические аспекты экспертной деятельности в образовании. *Электронный ресурс*. Внедрение европейских стандартов и рекомендаций в системы гарантии качества образования / сборник материалов шестой Всероссийской научно-практической конференции Гильдии экспертов в сфере профессионального образования. Москва, 2011. URL: http://expert-nica.ru/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=203
24. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: *навчально-методичний посібник*. НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
25. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.
26. Сисоєва С. О. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти. Луцьк, ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 460 с.
27. Сисоєва С. О., Бондарєва Л. І. Педагогічні технології професійної підготовки фахівців: *навчальний тренінг*. Київ: Університет «Україна». 2007. 185 с.
28. Сологуб А. І. Моніторинг якості креативної освітллицейств. *Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992–2002: зб. наук. праць до 10-річчя АПН України*. Ч. І. Харків : ОВС, 2002.
29. Strazhnikova Inna, Yehorova Inha. Theoretical fundamentals of the educational process regionalization in higher education institutions of Ukraine. *Людинознавчі студії. Серія "Педагогіка"* / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2020. Вип. 11/43. 132 с. С. 39-49 (DOI: <https://doi.org/10/24919/2413-2039.11/43/220435>).
30. Спільник І., Спільник П. Етичні засади діяльності у консультаційній сфері. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2011_8_2/pdf/spilnyk.pdf
31. Стась Н. Ф. Комплексний підхід к експертной оценке тестових измерителей. *Стандарты и мониторинг в образовании*. 2008. № 5. С. 25-30.
32. Стражнікова І., Єгорова І. Основні засади підготовки до управлінської діяльності майбутніх менеджерів закладів середньої освіти України як напрям педагогічної історіографії. *Danish Scientific Journal*. № 30. 2019. Vol.2. Р. 22-25. (Данія).
33. Тубельский А. Какие способы экспертизы известны в культуре? *Педагогическая диагностика*. 2008. № 4. С. 7-27.
34. Федорова Н. Ф. Науково-методичне забезпечення педагогічних інновацій у навчально-виховному процесі при навчанні обдарованих: *навч.-метод. посіб.* Київ : Інститут обдарованої дитини, 2011. 122 с.
35. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. *Підручник*. Київ: Знання-прес, 2002. 295 с.

Додаткова література

1. Аналітичні методи. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://marketinghelping.com/konspekti-lekcz/21-konspekt-lekczj-qosnovi-marketinguq/430-analtichn-metodi.html>
2. Етичні аспекти консультативної діяльності. *Електронний ресурс*. Режим доступу: http://www.osvita-plaza.in.ua/publ/etichni_aspekti_konsultativnoji_dijalnosti/279-1-0-27223
3. Інноваційні педагогічні технології навчання професії: *Монографія* / Нікуліна А. С., Максименко Ю. Б., Матвеев Г. П., Засланська С. А. та ін.; за ред. Нікуліної А. С. Донецьк: Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, 2005. 385 с.
4. Кузьмінський А. І., Омеляненко С. В. Технологія і техніка шкільного уроку: *навч. посіб.* Рекомендовано МОН. Київ, 2010. 335 с.
5. Лозниця В. С. Психологія менеджменту. Теорія і практика: *навч. посіб.* Київ: ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2001. 512 с.
6. Метод експертних оцінок. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/5372/46/>
7. Методи експертних оцінок для розв'язання задач прийняття рішень. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/313/11.pdf>

Допоміжна

1. Мамонова Д. А. Сутність та порядок оцінки якості та ефективності судово-бухгалтерської експертизи. URL: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Economics/32564.doc.htm
2. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика: *Дис... д-ра пед. наук*: 13.00.04. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 509 с.
3. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ: Знання України, 2003. 450 с.
4. Положение о сертификации аттестационных экспертов в сфере образования Республики Татарстан. URL: <http://base.garant.ru/8151502/>
5. Наказ МОН України від 29.07.2005 р. № 454 «Про заходи МОН України по реалізації Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні». URL: <http://uazakon.com/document/fpart41/idx41955.htm>